

Geen bijzaak

Initiatiefnota beperken bijensterfte in Noord-Holland

Fractie Partij voor de Dieren
in de provincie Noord-Holland
21 november 2011

Inhoudsopgave

Samenvatting

1. De provincie moet de bij redden, want het gaat slecht met de bijen

Hoge sterfte onder honingbijen door een nieuwe categorie insecticiden, parasieten en voedselgebrek

Wilde bijen sterven uit door voedselgebrek en een nieuwe categorie insecticiden

2. Het uitsterven van bijen is slecht voor de economie

Economie is een kerntaak van de provincie

Bijen bestuiven veel voedselgewassen

De economische waarde van bestuiving van voedselgewassen is ruim 1 miljard euro

3. Het uitsterven van bijen is slecht voor de biodiversiteit

Biodiversiteit en natuur is een kerntaak van de provincie

Veel bijen staan op de Rode Lijst

Bijen bestuiven wilde planten

Biodiversiteit is belangrijk voor ecosysteemdiensten

4. De provincie kan iets doen om de honingbij te redden

Verantwoordelijkheid voor het stoppen van gebruik neonicotine-insecticiden ligt bij het Rijk

Maatregel 1: het Rijk oproepen om neonicotine-insecticiden te verbieden

5. De provincie kan veel doen om de wilde bijen te redden

Maatregel 2: een pilot bijvriendelijk bermbeheer uitvoeren

Maatregel 3: terreinbeheerders informeren over goed beheer voor bijen

Maatregel 4: wilde bijensoorten toevoegen aan de ILG-soortenbeschermingslijst

“The way humanity manages or mismanages its nature-based assets, including pollinators, will in part define our collective future in the 21st century. The fact is that of the 100 crop species that provide 90% of the world’s food, over 70 are pollinated by bees.”

Achim Steiner, Directeur UNEP

Samenvatting

Bijenhouders, fruittelers en natuurliefhebbers waarschuwen al jaren dat het slecht gaat met de honingbij en de wilde bijen. De bijenpopulatie wereldwijd, maar ook in Nederland en Noord-Holland neemt onrustwekkend af.

De massale bijensterfte is economisch en ecologisch verontrustend

Deze massale bijensterfte is verontrustend, omdat bijen aan de basis staan van onze voedselproductie. De bestuiving van fruitbomen is daarvan het meest duidelijke voorbeeld. De economische waarde van de bestuiving van landbouwgewassen door bijen in Nederland wordt geschat op € 1,1 miljard per jaar.

Daarnaast zijn bijen belangrijk voor de biodiversiteit: 80% van de plantensoorten is afhankelijk van insecten voor bestuiving, waarvan de bij veruit de belangrijkste is. En alleen een grote verscheidenheid aan plantensoorten zorgt ervoor dat de natuur haar nuttige functies of diensten voor de mens kan vervullen, nog los van de waarde van de natuur zelf. Zulke ‘ecosysteemdiensten’ zijn het bestuiven van gewassen, het zuiveren van (drink-)water en lucht, het zorgen voor een vruchtbare bodem en zuurstofproductie.

Deze initiatiefnota vraagt de provincie vier maatregelen te nemen die binnen haar bereik vallen

De Partij voor de Dieren wil met deze initiatiefnota de bijensterfte tegengaan en vier concrete maatregelen voorleggen die de provincie kan uitvoeren om bijen in het landschap te bevorderen. Maatregelen die dringend nodig zijn voor de economie en de natuur:

1. Het Rijk op te roepen neonicotine-insecticiden te verbieden
2. Een pilot bijvriendelijk bermbeheer uit te voeren
3. Een voorlichtingsbijeenkomst te organiseren voor terreinbeheerders over goed beheer voor bijen
4. De bij toe te voegen aan de ILG-soortenlijst.

1. De provincie moet de bij redden, want het gaat slecht met de bijen

Hoge sterfte onder honingbijen door een nieuwe categorie insecticiden, parasieten en voedselgebrek

De honingbij is een bijensoort die door imkers in bijenkasten wordt gehouden en nauwelijks meer in het wild voorkomt. Honingbijen leven in groepen. In Nederland zijn ongeveer 7.000 imkers actief die in 2009 naar schatting 63.000 bijenvolken hielden. Ongeveer een kwart van deze imkers verhuurt bijenkasten aan de land- en tuinbouw voor commerciële bestuiving.

De laatste jaren is de sterfte onder bijen in grote delen van de wereld sterk toegenomen. Binnen Europa behoort Nederland tot de landen met de grootste bijensterfte. Het afgelopen jaar bedroeg in ons land de bijenvolksterfte dertig procent. De abnormaal hoge sterfte onder honingbijen is een trend van ruwweg de laatste acht jaar.

Internationaal lopen er talloze onderzoeken naar de oorzaken van de sterke toename van de bijenvolksterfte. Daaruit komt naar voren dat er vier belangrijke oorzaken zijn, die elkaar versterken:

- het grootschalig gebruik van een voor bijen ongekend giftige nieuwe categorie van insecticiden: de neonicotine-insecticiden waarvan het middel imidacloprid de meest gebruikte is. Deze insecticiden zijn sinds 1994 op kleine schaal in Nederland toegestaan voor ondermeer maïs, suikerbieten en aardappelen en sinds 2004 is het op zeer grote schaal toegestaan voor bijna alle gewassen, zoals appel, peer, bloemkool, broccoli, witlof, aardappelen, sla, prei, aardbei, kers, pruim, bloembollen, bloemen als chrysant en gerbera, bij boomkwekerijen en voor golfbanen, sportvelden en grasvelden in parken en tuinen;
- de verspreiding van de varroamijt vanuit Azië naar andere delen van de wereld in de jaren zeventig, en de daarmee gepaard gaande opmars van bijenziekten die door de mijt worden overgedragen;
- schaalvergroting en veel monoculturen in de landbouw en in het landschap waardoor het aanbod van nectar en stuifmeel te eenzijdig is, en niet goed verdeeld is over de seizoenen;
- de terugloop in de biodiversiteit van wilde planten met als gevolg een tekort aan voedsel.

Het is duidelijk dat sinds de nieuwe insecticiden worden gebruikt de bijensterfte rampzalige vormen heeft aangenomen. De bijen sterven echter niet altijd direct door het gif, maar deze ondermijnt dan wel de weerstand. Het is zeer aannemelijk dat de bijen daardoor vatbaarder zijn voor ziekten. Het tekort aan voedsel daarbovenop vergroot de kans op sterfte nog verder.

Wilde bijen sterven uit door voedselgebrek en een nieuwe categorie insecticiden

Van de wilde bijen en hommels zijn er vele soorten, sommigen leven net als de honingbij in kolonies, anderen leven niet in een groep, maar solitair. In Nederland komen nog ongeveer 350 wilde bijensoorten voor. Hiervan staan er 188 op de Rode Lijst en zijn dus met uitsterven bedreigd. De achteruitgang van de wilde bijen is al tientallen jaren aan de gang.

De belangrijkste oorzaken van de achteruitgang van de wilde bijen zijn:

- de achteruitgang van de natuurkwaliteit door een terugloop in biodiversiteit van planten waardoor er een voedseltekort ontstaat, zowel in het landelijk gebied als in de stad. Belangrijk in de achteruitgang is de versnippering van gebieden en het ontbreken van corridors tussen die gebiedjes als bloemrijke bermen;

- het verdwijnen van nestgelegenheid door een groot tekort aan "rommelhoekjes" (niet-aangeharkte wildernis) in tuinen en in het agrarisch landschap;
- de neonicotine-insecticiden, omdat ook de wilde bijensoorten een aanzienlijk deel van de voedselgewassen bestuiven (10 tot 20% en volgens recent Brits onderzoek mogelijk wel meer dan 40%) en daardoor ook in aanraking komen met het gif;
- schaalvergroting en veel monoculturen in de landbouw en in het landschap waardoor het aanbod van nectar en stuifmeel te eenzijdig is, en niet goed verdeeld is over de seizoenen.

2. Het uitsterven van bijen is slecht voor de economie

Economie is een kerntaak van de provincie

Economie is een kerntaak van de provincie. Daarom is het ook zo belangrijk dat de provincie zich inzet voor het behoud van de bij, omdat de bij onmisbaar is voor de groente-, en fruitteeltbedrijven in Noord-Holland, maar ook voor de zaadteelt.

Bijen bestuiven veel voedselgewassen

Bijen zijn bijzonder nuttig en nemen in de voedselketen een zeer belangrijke plaats in. Als we de bij verliezen, verliezen we ons voedsel: ruim 30% van de wereldproductie aan voedselgewassen en meer dan 90% van de voedseldiversiteit is afhankelijk van bestuiving door de bij. Bijen worden ingezet bij de bestuiving van onder meer pruimen, kersen, appels, peren, frambozen, bessen en aardbeien. In kassen bestuiven bijen augurken, courgettes, aardbeien, bramen, meloenen, perziken en bessen. Maar ook vele oliehoudende zaden (zonnebloem, koolzaad etc.), katoen, cacao, koffie, en luzerne (een belangrijk veevoergewas) zijn afhankelijk van bestuiving door bijen.

De economische waarde van bestuiving van voedselgewassen is ruim 1 miljard euro

De economische waarde van bestuiving van voedselgewassen in Nederland is geschat op 1,1 miljard euro, dit nog afgezien van de waarde van de natuurlijke planten. Het bestuiven door de bij van voedselgewassen is een gratis ecosysteemdienst en zeker van belang voor Noord-Holland waar de groente- en fruitteelt een belangrijke economische sector is. In het zuiden van China zijn bijen door het veelvuldig gebruik van insecticiden uitgestorven en zijn fruittelers noodgedwongen overgestapt op handmatige bestuiving met kwastjes met stuifmeel. Dit is een zeer kostbare zaak.

Naast de honingbij en de gekweekte hommelmel, die speciaal in boomgaarden, akkers en kassen wordt ingezet voor de bestuiving, dragen ook tal van wilde bijensoorten aanzienlijk bij aan de bestuiving van voedselgewassen: 10 tot 20% en mogelijk zelfs meer dan 40%. Bovendien kunnen de wilde bijen deels de achteruitgang van de honingbij compenseren en vice versa. De bestuiving is daardoor stabiel, omdat er als het ware een reservebank is.

3. Het uitsterven van bijen is slecht voor de biodiversiteit

Biodiversiteit en natuur is een kerntaak van de provincie

Behoud van biodiversiteit en natuur is een kerntaak van de provincie. Zeker nu het Rijk de verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid en het landelijk gebied vergaand wil overdragen naar de provincies. Daarom is het des te belangrijker dat de provincie bijen beschermt, omdat deze essentieel zijn voor biodiversiteit.

Veel bijen staan op de Rode Lijst

In Nederland komen ongeveer nog ongeveer 350 wilde bijensoorten voor. Hiervan staan er 188 op de Rode Lijst. Soorten staan op de Rode Lijst als zij met uitsterven zijn bedreigd.

Bijen bestuiven wilde planten

Bijen zijn een essentiële schakel in de biodiversiteit, omdat zij in het wild levende planten bestuiven. Tachtig procent van alle plantensoorten is afhankelijk van insecten voor bestuiving. Wanneer planten bestoven worden kan de plant zaden ontwikkelen, waarmee soorten zich kunnen verspreiden. Op deze planten en zaden komen vogels en andere dieren af, wat zich verder ontwikkelt tot een gevarieerde en robuuste natuur.

Door wederzijdse afhankelijkheid van specifieke soorten wilde bijen en bepaalde wilde planten zijn in Nederland in de afgelopen eeuw al vele bijensoorten en bijbehorende plantensoorten verdwenen. Een trend die zich doorzet. Deze wederzijdse afhankelijkheid houdt in dat sommige planten alleen bestoven kunnen worden door één bijensoort. Als deze bij verdwijnt zijn de bijbehorende plantensoorten ook ten dode opgeschreven. Andersom kunnen bijen uitsterven omdat hun specifieke 'drachtplant' niet of onvoldoende meer groeit en bloeit.

Biodiversiteit is belangrijk voor ecosystemendiensten

Alleen een grote verscheidenheid aan plantensoorten zorgt dat de natuur haar nuttige functies of diensten voor de mens kan vervullen, nog los van de waarde van de natuur zelf. Zulke 'ecosysteemdiensten' zijn het bestuiven van gewassen, het zuiveren van (drink-)water en lucht, het zorgen voor een vruchtbare bodem en zuurstofproductie.

4. De provincie kan iets doen om de honingbij te redden

Verantwoordelijkheid voor het stoppen van gebruik neonicotine-insecticiden ligt bij het Rijk

Het gebruik van de nieuwe groep insecticiden, de neonicotine-insecticiden, is een groot probleem. De provincie echter kan deze insecticiden niet verbieden. Die bevoegdheid ligt bij de landelijke politiek. Wel kan zij zich inzetten om het gebruik terug te dringen en alternatieven te promoten.

Er zijn veel redenen om het gebruik van de neonicotine-insecticiden te verbieden:

- het is een zeer krachtig zenuwgif dat werkt op alle insecten. Dus werkt het ook op de bij, die zo nodig is voor de bestuiving van gewassen. Bovendien werkt het ook op de nuttige natuurlijke bestrijders van plagen, de 'roofinsecten', waardoor er nog meer van het gif nodig is;
- deze insecticiden zijn zeer slecht afbreekbaar, waardoor ze langdurig in het milieu aanwezig blijven. De concentratie van imidacloprid in het oppervlaktewater in West Nederland overschrijdt sinds 2004 in ernstige mate de MTR (Maximaal Toelaatbaar Risico) norm. In de afgelopen 5 jaar is in 30% van alle meetlocaties de norm met meer dan 5 keer overschreden met veel gevallen met 100 tot 1.000 keer boven de MTR norm;
- Nederland is grootgebruiker van niet afbreekbare insecticiden, mede omdat het middel imidacloprid voor bijna alle gewassen is toegestaan en preventief, in 'gecoate' zaden, wordt toegepast;
- steeds meer wetenschappers waarschuwen voor mogelijke invloed van het gif op de ontwikkeling voor Parkinson en Alzheimer bij de mens;
- de milieuorganisatie UNEP van de Verenigde Naties heeft om een verbod gevraagd, evenals de milieucommissie van het Europees Parlement.

Italië en Slovenië hebben alle zaadbehandeling met neonicotine-insecticiden al verboden, en ook in Frankrijk en Duitsland is een aanmerkelijk restrictiever toelatingsbeleid dan in Nederland: tal van toepassingen zoals op maïs zijn daar verboden vanwege een aangetoonde link met bijensterfte, terwijl gebruik op deze gewassen in Nederland ruim is toegelaten. Het Nederlandse kabinet denkt er echter nog niet aan om de neonicotine-insecticiden te verbieden, ondanks vele debatten hierover in de Tweede Kamer en oproepen van wetenschappers, imkers, politieke partijen en milieuorganisaties hiertoe. Het kabinet houdt vast aan de lijn dat toch vooral de varroamijt de schuldige is van de massale bijensterfte en er eerst meer onderzoek nodig is naar de effecten van deze insecticiden op de bijenstand. En volgt daarmee eenzijdig Wageningen UR en houdt onvoldoende rekening met onderzoek uit binnen- en buitenland dat wijst op de rol van neonicotine-insecticiden.

Maatregel 1: het Rijk oproepen om de neonicotine-insecticiden te verbieden

De Partij voor de Dieren legt Provinciale Staten van Noord-Holland voor om het college van Gedeputeerde Staten te vragen een brief aan het kabinet te sturen waarin is vermeld dat Noord-Holland vindt dat er kritischer gekeken moet worden naar de rol van de neonicotine-insecticiden in de achteruitgang van de bijenstand en uit voorzorg deze middelen moeten worden verboden.

Maatregel 1: vraag het college van Gedeputeerde Staten om het Rijk op te roepen de neonicotine-insecticiden te verbieden.

5. De provincie kan veel doen om de wilde bijen te redden

Voor de wilde bijen is een tekort aan voedsel en gebrek aan diversiteit van de bloemenrijkdom (te weinig verschillende bloemensoorten) de belangrijkste oorzaak van de sterfte. Daar kan de provincie wel veel aan doen, omdat de provincie zelf terreinbeheerder is. Denk hierbij aan de bermen langs de provinciale wegen. Deze kunnen bijvriendelijk worden ingericht waarbij er ook aandacht moet zijn voor het creëren van nestgelegenheid. Daarnaast kan de provincie andere terreinbeheerders stimuleren hun terreinen bijvriendelijk in te richten. Denk aan agrariërs (akkerranden) en terreinbeherende organisaties als PWN, Landschap Noord-Holland en Staatsbosbeheer. Een derde concrete maatregel die de provincie kan treffen om de bijensterfte tegen te gaan is het toevoegen van de wilde bijen aan de ILG-soortenbeschermingslijst van de provincie. Het Europees Parlement stemde 15 november 2011 in met een resolutie waarin het de Europese Commissie oproept om in het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid geld vrij te maken voor de bescherming van wilde bijen. Wanneer de provincie nu al start met een pilot om de bij te beschermen, verbetert dat een aanvraag voor structurele bijdrage uit Europa voor onze maatregelen.

Maatregel 2: een pilot bijvriendelijk bermbeheer uitvoeren

De provincie heeft 560 km wegen in beheer met in totaal 1.000 ha wegbermen. Een deel daarvan wordt ecologisch beheerd. Dit is waardevol, omdat bloemrijke wegbermen niet alleen een leefgebied kunnen zijn, maar ook belangrijke verbindingroutes zijn voor planten en dieren. Ook het maai-beleid is cruciaal: zolang er wilde bloemen bloeien niet maaien.

Doel van de maatregel bijvriendelijk bermbeheer is om de soorten wilde bijen die nog voorkomen in Noord-Holland te versterken. De maatregel bestaat uit de volgende stappen:

1. bepalen welke bijensoorten in Noord-Holland kansrijk of urgent zijn om te versterken.
 1. daartoe gegevens koppelen van de Nederlandse Databank Flora en Fauna (NDFD), EIS-Nederland (Voorlopige verspreidingsatlas bij in Nederland) en Rode Lijst-soorten (gemaakt in opdracht van het ministerie EL&I):
 1. welke wilde bijensoorten komen nog voor in Noord-Holland en waar?
 2. selectiecriteria: welke daarvan zijn kansrijk om te versterken? staan op Rode Lijst? hebben alleen in Noord-Holland geschikt leefgebied?

Inschatting kosten: €4.000,-

2. bepalen waar en hoe de maatregel uit te voeren
 1. waar:
 1. welk bermtraject bijvriendelijk inzaaien en beheren?
 1. bermtraject selecteren in nabijheid van het voorkomen van de te beschermen bijen
 2. hoe:
 1. bepalen specifieke drachtplanten voor te beschermen bijen, nestgelegenheid, en gebaseerd op grondsamenstelling
 2. bepalen zaaimethode, beheer, meerkosten op ecologisch beheer

Inschatting kosten: €4.000,-

3. Maatregel uitvoeren:
 1. eenmalig: berm indien nodig geschikt maken, inzaaien: €30.000,-
 2. terugkomend: beheer: afhankelijk van grondsoort (rijk, arm) in eerste jaar mogelijk meer dan 1x/jaar maaien, daarna 1x/jaar of minder vanwege groeisnelheid kruidenvegetaties, netto: €0,- meerkosten

4. Monitoren
 1. nulmeting vegetatie en wilde bijen
 2. en na 1 en 2 jaar: wat heeft het opgeleverd?
Inschatting kosten: €10.000, -
5. Indien succes: uitrollen over provincie
Inschatting totale kosten: € 48.000,-

Maatregel 2: voer een pilot uit naar het bijvriendelijk inrichten en beheren van wegbermen van provinciale wegen en monitor de effecten daarvan.

Maatregel 3: terreinbeheerders mobiliseren over goed beheer voor bijen

De provincie kan andere terreinbeheerders dan de provincie stimuleren hun terreinen bijvriendelijker in te richten. Zoals agrariërs (bloemrijke akkerranden), gemeenten (openbaar groen), organisaties die bedrijventerrein beheren en terreinbeherende organisaties als PWN, Landschap Noord-Holland, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten.

Gemeenten kunnen ook hun burgers vragen een deel van hun tuin in te zaaien met drachtplanten, om op die manier een stukje leefgebied voor wilde bijen te creëren. In de gemeente Zutphen is het bloemrijke initiatief gestart om een 'bijenlint' door de stad aan te leggen van openbaar groen en particuliere tuinen. Het IVN zou daarin kunnen ondersteunen. Ook in de vele excursies die het IVN organiseert in de natuurgebieden kan het IVN voorlichting geven aan de Noord-Hollandse burger over de bijensterfte.

De provincie organiseert een bijeenkomst en vraagt daarin aandacht voor het probleem van de bijensterfte onder wilde bijensoorten en de mogelijkheden om hun terreinen bijvriendelijker in te richten. Organisaties kunnen die dag samen nadenken over hoe ze de schouders onder dit probleem kunnen zetten. Deze bijeenkomst kan worden opgevolgd door een gezamenlijk plan en uitvoering.

Inschatting kosten: € 5.000,-

Maatregel 3: organiseer een bijeenkomst voor terreinbeherende organisaties over de mogelijkheden van goed beheer voor bijen.

Maatregel 4: wilde bijensoorten toevoegen aan de ILG-soortenbeschermingslijst

De provincie heeft binnen het ILG-beleid een subsidieregeling voor soortenbescherming. Het doel hiervan is om populaties van plant- en diersoorten die in hun voortbestaan bedreigd worden te versterken. Daarbij wordt de aandacht gericht op leefgebieden van soorten die in de regeling zijn opgenomen. Maatregelen zijn bijvoorbeeld biotoopverbetering of verandering van beheer. De in het wild levende bij is hierin niet als soort opgenomen. Dat is jammer, omdat via deze leefgebiedenbenadering iets kan worden gedaan voor de wilde bijensoorten die op de Rode Lijst staan en in Noord-Holland voorkomen.

Maatregel 4: Voeg wilde bijen toe aan de ILG-soortenbeschermingslijst.

Besluit:

1. Het Rijk op te roepen de neonicotine-insecticiden te verbieden.
2. Een pilot 'bijvriendelijk inrichten en beheren van wegbermen van provinciale wegen' uit te voeren.
3. Een bijeenkomst te organiseren voor terreinbeherende organisaties over de mogelijkheden van goed beheer voor bijen.
4. Wilde bijen toe te voegen aan de ILG-soortenbeschermingslijst.

A.E. van Liere MA, MSc.
Fractievoorzitter Partij voor de Dieren